

TOIVO MIKAEL
KIVIMÄKI

1886 · 5 · 6 · 1956

Juhlajulkaisu

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

TÄTÄ JULKAISUA ON PAINETTU
1400 NUMEROIMATONTA JA 100
NUMEROITUA KAPPALETTA

ISBN 978-951-855-880-7 (PDF)

SUOMALAISEN
LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
C-SARJA N:o 4

TOIVO MIKAEL KIVIMÄKI

Juhlajulkaisu

TOIMITUSKUNTA

AARNE REKOLA

A. R. HEIKONEN A. K. IKKALA

REINO ERMA

Tauno Tirkkonen

»Der Ewigkeitswerte bar»

I.

Otsikossa olevat sanat sisältyvät tunnetun saksalaisen oikeusoppi-
neen *Friedrich Steinin* seuraavaan lausumaan: »Der Prozess ist für
mich das technische Recht in seiner allerschärfsten Ausprägung, von
wechselnden Zweckmässigkeiten beherrscht, der Ewigkeitswerte bar».¹
Steinin käsitystä tukee kyllä se, että prosessioikeus epäilemättä on luon-
teeltaan vahvasti teknillistä oikeutta: säänteleväthän prosessioikeudelli-
set normit oikeudenkäyntimenettelyn. Stein tuntuu kuitenkin jättäneen
huomioon ottamatta seuraavan tosiasian: monien prosessioikeudellisten
säännösten pohjana ovat sellaiset yleisluonteiset näkökohdat, sellaiset
yleisinhimillistä laatua olevat peruskatsomukset, joiden toteuttamiseksi
on pidetty tarkoituksenmukaisena järjestää tietty prosessioikeudellinen
säännöstö määrättyllä prosessiteknillisellä tavalla.

¹ Ks. *Stein*, Grundriss des Zivilprozessrechts und des Konkursrechts (3. Auf-
lage bearbeitet von Josef Juncker, Tübingen 1928) s. XIV. — *Stein* (1859—1923),
joka oli *Adolf Wachin* (1843—1926) oppilas, oli aikoinaan maansa tunnetuimpia
siviiliprosessioikeuden tutkijoita. Suurimman maineen *Stein* saavutti toimittamalla
kahdeksan uutta painosta *Ludwig Gauppin* kolmena painoksena julkaisemasta Sak-
san siviiliprosessilain (ZPO) laajasta selitysteoksesta. Steinin kirjoittamista mono-
grafioista lienee huomattavin todistusoikeuden alaan kuuluva perustavaa laatua
oleva teos »Das private Wissen des Richters» (1893). Lisäksi mainittakoon teokset
»Grenzen und Beziehungen zwischen Justiz und Verwaltung» (1912) ja »Grundfra-
gen der Zwangsvollstreckung» (1913) sekä kirjoitelma »Über die Voraussetzungen des
Rechtsschutzes» (1903). Steinin elämäntyötä valaisevat edellä mainitun Grundriss-
teoksen alkuun otetut *Richard Schmidtin* laatimat muistosanat samaten kuin *Pet-
schekin* kirjoittama nekrologi aikakauslehdessä ZJP, Bd 49 (1925).

Syventyminen tuollaisiin yleisluonteisiin näkökohtiin on varsin opettavaista. Se paljastaa tarkastelijalle sen tosiasian, että monien prosessi-oikeudellisten säännösten ja periaatteiden pohjana kyllä on saman veran »iäisyysarvoja» kuin eräiden muiden oikeusalojen määräysten perustana. Tämä tulos ei olekaan yllättävä. Se perustuu nimittäin seuraavaan havaintoon: jokainen normijärjestelmä siihen sisältyvine aineellisoikeudellisine ja prosessuaalisine säännöksineen kuvastaa määrätystä yhteiskunnassa tiettyä ajankohtana vallalla olevia peruskatsomuksia, lähinnä sitä käsitystä, mikä yhteiskunnan jäsenillä on yhteiskunnan ja yksilön välisistä suhteista.²

Edelliseen liittyen voidaan yleisenä toteamuksena lausua, että jokoisen prosessijärjestelmän perusrakenne olennaisesti riippuu siitä, millaiseksi katsotaan yhteiskunnan ja yksilön välinen suhde. Kun tässä valossa tarkastellaan eri maiden siviiliprosessilainsäädäntöjä, niin havaitaan kaksi toisilleen vastakkaista käsitystä, joita lyhyesti voidaan sanoa liberalistiseksi ja sosiaaliseksi. Nämä käsitykset ovat historiallisen kehityksen kuluessa saaneet lainsäädännössä erilaisia ilmenemismuotoja. Uusimpana aikana on liberalistista näkemystä edustanut Saksan siviiliprosessilaki v:lta 1877 ja sosiaalista käsitystä taas Itävallan siviiliprosessilaki v:lta 1895. Näiden kahden käsityksen maineikkaimpina lipunkantajina ovat esiintyneet toisaalta Saksan kuuluisin prosessualisti *Adolf Wach* ja toisaalta Itävallan siviiliprosessilain henkinen isä *Franz Klein*.

Wach oli Saksan siviiliprosessilain syntymäaikoihin vallalla olleen liberalistisen käsityksen tyypillinen edustaja. Tätä käsitystä, joka var-

² Ks. tämän johdosta *Schönke*, *Lehrbuch des Zivilprozessrechts* (7. Auflage, Karlsruhe 1951) s. 3 ja *Einführung in die Rechtswissenschaft* (Karlsruhe 1947) s. 196. Ks. myös *Klein—Engel*, *Der Zivilprozess Oesterreichs* (*Das Zivilprozessrecht der Kulturstaaten*, dritter Band, 1927) s. 186 ss.; *Rosenberg*, *Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts* (sechste Auflage, München 1954) s. 5 s.; *Entwurf einer Zivilprozessordnung* (Berlin 1931) s. 255 ss.; sekä *Ekelöf*, *Samhällsåskådning och civilprocess* (Skrifter tillägnade Birger Wedberg, SvJT 1941 s. 106 ss.) ja *Kompendium över civilprocessen I* (andra upplagan, Uppsala 1951) s. 51 ss.

Ekelöf (SvJT 1941 s. 106) lausuu sattuvasti seuraavaa: »Vid minsta eftertanke finner man, att processrätten icke endast är av teoretisk-teknisk natur utan att den allmänna samhällsuppfattningen har minst lika stor betydelse inom denna juridiska disciplin som med avseende på den materiella rätten.» Ks. myös *Ellilä*, SvJT 1952 s. 800 ss.

sinkin talouselämän alalla saavutti merkittävää vastakaikua, kuvaa sattuvasti iskulause »laissez faire, laissez passer». Niinpä Wach monien aikalaistensa tavoin katsoi siviiliprosessin tehtäväksi täsmällisten rajojen vetämisen julkisen vallan valtapiirin ja oikeusturvaa hakevan yksilön valtapiirin välille. Tämän peruskatsomuksensa mukaisesti Wach asetti säännöksi sen, että tuomioistuimen tuli riita-asiaain oikeudenkäynnissä pysyä passiivisena (»die Reinhaltung des Richteramts»). Samalla hän käsityksensä tueksi viittasi siihen, että asianosaisten vastakkaiset intressit antavat takeet siitä, että asianosaiset itse pystyvät menestyksellisimmin huolehtimaan prosessin saattamisesta onnelliseen päätökseen. Wachin mukaan siviiliprosessissa olikin kyseessä »ein dem Staate fremdes, individuelles Interesse».³

Vastakkaisen eli sosiaalisen näkemyksen lähtökohtana on taas se oivalus, että siviiliprosessi on »eine Wohlfahrtseinrichtung, eine Verwaltungsmassregel zum Schutze gesellschaftlicher Interessen und individueller Rechtsgüter» — kuten Kleinin sanat kuuluvat.⁴ Tästä lähtökohdasta on

³ Ks. tekstissä esitetyn johdosta Schönke, Lehrbuch jne. s. 3 s. Ks. myös Wach, Vorträge über die Reichs-Civilprozessordnung (zweite Auflage, Bonn 1896) s. 52 ss. ja Grundfragen und Reform des Zivilprozesses (Berlin 1914). Vrt. lisäksi Entwurf jne. s. 256. — Adolf Wachin merkityksestä prosessualistina ja Saksan siviiliprosessilain johtajatuksen selvittelijänä ks. Wrede, Adolf Wach. In memoriam (Valda juri-diska uppsatser II, 1939).

»Die Reinhaltung des Richteramts» -periaate sisältää lähinnä sen, että tuomarin toiminnan tulee rajoittua asia- ja oikeuskysymyksen arvostelemiseen. Tämän periaatteen oikeutusta on puollettu viittaamalla siihen, että tuomarin aktiivinen myötävaikutus oikeudenkäynnissä asettaisi hänen objektiivisuutensa kovalle koetukselle. Ks. siitä Ekelöf, SvJT 1941 s. 120 ja s. 130.

Kun sovelletaan iskulauseen »laissez faire, laissez passer» sisältämää ajatusta siviiliprosessimenettelyyn, niin tämä merkitsee seuraavaa: Samalla tavoin kuin vapaa taloudellinen kilpailu tuottaa parhaat tulokset, samalla tavoin tapahtuu oikeusriidan selvittäminen tehokkaimmin silloin, kun kumpikin asianosainen on tilaisuudessa mahdollisimman vapaasti huolehtimaan omista eduistaan. Tämän näkökohdan johdonmukainen noudattaminen todisteiden hankkimisessa merkitsee käsittelymenettelyn jyrkkää soveltamista: asianosaisten on hankittava tarpeellinen näyttö tuomioistuimen pysyessä passiivisena. Meillä on — kuten tunnettua — vallalla modifioitu käsittelymenettely ns. dispositiivisissa riita-asioissa. Viittaa sen johdosta OK 17: 8:aan (L:ssa 29. 7. 1948).

⁴ Ks. Klein—Engel, mt. s. 186 ss.; ks. myös Entwurf jne. s. 256 s. ja Wrede, JFT 1928 s. 191 ss. Ks. lisäksi Satter, Das Werk Franz Kleins und sein Einfluss auf die neueren Prozessgesetze (ZZP, Bd 60, 1936/37) ja Granfelt, Franz Klein † (JFT 1927 s. 18 ss.).

sitten päädytty siihen toteamukseen, että riita-asiaain oikeudenkäyntejä on pidettävä sellaisena yhteiskunnallisena pahana, josta ei ole vahinkoa ainoastaan yksityiselle kansalaiselle vaan yhteiskunnalle kokonaisuudessaan. Oikeudenkäynnit on niin ollen pyrittävä saamaan päätökseen mahdollisimman nopeasti, tuskattomasti ja halvasti. Tämän päämäärän saavuttamiseksi on taas välttämätöntä, että valtiovallalle suodaan mahdollisuus laajassa mitassa vaikuttaa oikeudenkäynnin kulkuun.⁵

Itävallan siviiliprosessilaki ja sen pohjana olevat Kleinin käsitykset ovat huomattavasti vaikuttaneet muiden maiden prosessilainsäädäntöihin. Tämä koskee esim. Saksan siviiliprosessilakiin myöhemmin tehdyjä muutoksia.⁶ Ja myös Ruotsin uuden oikeudenkäymiskaaren laatijat ovat saaneet runsaasti vaikutteita Itävallan laista.⁷ Mitä taas tulee 1734 vuoden lain oikeudenkäymiskaareen, joka meillä on melkoisilta osiltaan voimassa olevaa oikeutta, on sen johdosta lausuttava seuraavaa.

Oikeudenkäymiskaari ei oman aikansa luomuksena tietenkään voi ilmentää sellaista uudenaikaista sosiaalista henkeä, joka on leimaa antavana Itävallan siviiliprosessilaille. Paikkansa pitävältä tuntuu kuitenkin

⁵ Tekstissä mainittujen näkökohtien esittäjät eivät suinkaan halua aliarvioida asianosaisten omatoimisuuden merkitystä. Niinpä *Klein—Engel* (mt. s. 192) lausuu: »— — — unter grundsätzlicher Aufrechterhaltung der Handlungsfreiheit und Selbstverantwortlichkeit der einzelnen, staatliches Leiten, Begrenzen und Ergänzen nach den Richtlinien der massgebenden Gesellschaftspolitik.» Ks. myös *Schönke, Lehrbuch* jne. s. 4.

⁶ Ks. näistä muutoksista *Schönke, Lehrbuch* jne. s. 15 ja *Entwurf* jne. s. 242 s. ja s. 257. Ks. lisäksi *Ekelöf, Processuella grundbegrepp och allmänna processprinciper* (Stockholm 1956) s. 179. — *Adolf Wach* suhtautui Itävallan uuteen siviiliprosessilakiin varsin kriittisesti. Ks. siitä *Wrede, Valda juridiska uppsatser* II s. 271.

Ranskan 1806 vuoden siviiliprosessilain johdosta ks. *Ekelöf, mt.* s. 175 ss. Tämä laki on omaksunut sen kannan, että oikeudenkäynnin eteenpäin vieminen olennaisesti on asianajajien toiminnan varassa (»tuomari myötävaikuttaa oikeudenkäynnissä muttei johda sitä»). Ranskan siviiliprosessilain muodostuminen 1800-luvulla suuntaa antavaksi selittyy siitä, että tämä laki monissa suhteissa vastasi sen aikaista liberalistista käsitystä.

⁷ Ks. *Ekelöf, mt.* s. 179 ja s. 186 s. Ks. lisäksi *Ekelöf, Kompendium* jne. s. 55, jossa lausutaan, että Ruotsin uusi oikeudenkäymiskaari merkitsee käsittelymenetelmän ja virallisuusperiaatteen välistä kompromissia ja että tämä asiointi johtuu siitä, että Ruotsin nykyinen talouspolitiikka on eräänlainen vapaamielisten ja sosialististen aatteiden koostuma. Samanlainen toteamus on esitetty Saksan siviiliprosessilain nykyistä kantaa silmällä pitäen.

kin se *Ellilän* toteamus, ettei 1734 vuoden lain sääntelemältä prosessilta puuttunut sosiaalisen prosessin piirteitä.⁸ Uusimmassa kotimaisessa kirjallisuudessa on myös korostettu sitä näkökohtaa, että kun lainsäätäjän on suoritettava valintansa erilaisten prosessioikeuden johtavien periaatteiden välillä, niin määrääviä ovat sekä sosiaali- ja kulttuuripoliittiset että kansanpsykologiset tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat.⁹ Omasta puolestani olen jo aikaisemmin, Kleiniin liittyen, korostanut sitä, että riita-asiainkin oikeudenkäyntejä on pidettävä yhteiskunnallisena pahana, joka ei vahingoita ainoastaan oikeusalamaisia vaan koko yhteiskuntaa, ja että oikeudenkäyntimenettely tämän vuoksi on järjestettävä siten, että se mahdollisimman nopeasti, halvasti ja tuskattomasti johtaa tulokseen.

Tässä yhteydessä lienee kiintoisaa tutustua siihen, mitä *Ekelöf* on uusimmassa teoksessaan esittänyt oikeudenkäymiskaaren johdosta.¹⁰ Hän lausuu tällöin mm. seuraavaa: Oikeudenkäymiskaaren laatijoille oli vierasta ajatus asettaa joitakin yleisiä periaatteita pohjaksi oikeudenkäymiskaaren yksityisiä säännöksiä muovattaessa. Tämä kaari sisälsi pääasiallisesti sen tuomioistuinkäytännön kodifioinnin, joka oli vallalla 1700-luvun alussa. Prosessi oli vain vähässä määrin muotoihin sidottua, ja ajatuksena lienee ollut se, että sekä tuomioistuimella että asianosaisilla tuli olla mahdollisuus vaikuttaa oikeudenkäynnin kulkuun ja oikeudenkäyntiaineiston hankkimiseen. Lain kasuistiset määräykset jättivät kuitenkin epäselväksi, miten mainitut tehtävät oli jaettava prosessisubjektien kesken. Tällaisen prosessijärjestelmän tehokkuus riippui olennaisesti siitä, kykenikö oikeuskäytäntö mukautumaan kulloinkin vallitseviin olosuhteisiin. Kun prosessi 1800-luvulla kehittyi epätyydyttävään suuntaan, niin tämä johtui siitä, että oli saatu vaikutteita mannermaalla

⁸ Ks. *Ellilä*, Sivullisen oikeussuojan takeista ulosotossa jne. (1947) s. 216. Samassa yhteydessä huomautetaan, että varsinkin 1900-luvulla kaikille aloille levinnyt sosiaalinen pyrkimys ei ole voinut olla jättämättä jälkiä myös prosessin ja varsinkin ulosoton alalle.

⁹ Näin *Granfelt*, Psykologiska problem jne. (Societas scientiarum Fennica 22 B:5) s. 4, jossa käsitellään kysymystä siitä, onko siviiliprosessissa noudatettava käsittely- vai tutkintamenetelmää. Ks. myös *Granfelt*, Den materiella processledningens jne. (2. painos 1930) s. 72 s.

¹⁰ Ks. *Ekelöf*, Processuella grundbegrepp jne. s. 184 ss.

vallalla olevasta käsityksestä, jonka mukaan tuomarin tuli riitajutun käsittelyn aikana pysyä passiivisena. Vuosisadan vaihteessa syntyi sitten vastavaikutus, joka sekin perustui ulkomaisiin esikuviin: Itävallan siviili-prosessilaki synnytti Ruotsissa liikkeen, joka ohjelmalauseenaan »processreform utan lagändring» pyrki poistamaan lainkäytössä ilmenneet pahimmat epäkohdat.

Siirtyäkseni rikosprosessiin mainitsen aluksi, että jo kauan on pidetty selviönä sitä, että valtiolla on välittömiä etuja valvottavanaan rikosasiain oikeudenkäynnissä. Rikosprosessin osalta on myös esitetty seuraava yleisluonteinen havainto: Kun lainsäätäjä on joutunut tekemään valintassa erilaisten rikosprosessuaalisten periaatteiden välillä, ovat voimakkaasti määräävinä olleet kulloinkin vallalla olevat käsitykset siitä, millainen on valtion ja yksilön välinen suhde. Niinpä oikeushistoria osoittaa, että valtiovallan ollessa aktiivinen ja vahva se voimakkaasti on puuttunut oikeusalamaisten etupiiriin.¹¹ Rikosasiain oikeudenkäynti on tällöin muodostunut enemmän tai vähemmän inkvisitoriseksi. Tuskin onkaan mikään sattuma, että inkvisitorinen menetelmä voitti alaa juuri niihin aikoihin, jolloin yksinvaltainen hallitustapa vakiintui Euroopan mantereella. Toisaalta saatetaan panna merkille, että akkusatorisen menetelmän esiintunkeutuminen lankesi samaan ajankohtaan kuin liberalismin ja valistusajan aatteiden voittokulku.

Voimme siis havaita, että on olemassa selvä yhteys yhteiskunnassa määrättynä ajankohtana vallalla olevien poliittisten peruskatsomusten ja rikosprosessimenettelyn osakseen saaman järjestelyn välillä. Tämän yhteyden merkitystä ei kuitenkaan pidä yliarvioida, sillä poliittiset aatteet ovat olleet vain yhtenä — jos kohta tärkeänä — tekijänä muovamassa oikeusjärjestystä. Niiden rinnalla tulevat huomioon otettaviksi eettilliset, yleissivistykselliset ja taloudelliset käsitykset samaten kuin monenlaiset psykologiset kokemukset ja havainnot.¹² Seuraavassa siir-

¹¹ Ks. tämän ja jäljempänä lausutun johdosta *Ekelöf*, *Kompendium* jne. s. 52. — Ohimennen mainittakoon, että kehitys tuntuu kyllä kulkevan siihen suuntaan, että siviili- ja rikosprosessi tulevat yhä enemmän muistuttamaan toisiaan. Tämän kehityssuunnan syistä ks. *Tirkkonen*, *Juhlajulkaisu K. J. Ståhlberg* (1945) s. 437 ss.

¹² Ks. edellisen johdosta *Peters*, *Strafprozess* (Karlsruhe 1952) s. 45 s. — *Eberhard Schmidt* (Lehrkommentar zur Strafprozessordnung jne. I, Göttingen 1952,

rynkien Suomen prosessioikeuden kannalta tarkastelemaan eettisten, taloudellisten ja psykologisten seikkojen merkitystä prosessuaalisten normien muovautumiselle. Tällainen selvittely on samalla omansa osoittamaan, etteivät prosessioikeudelliset säännökset suinkaan aina ole perusolemukseltaan pelkästään teknillisiä.

II.

Vanhoissa tuomarinohjeissa, joiden merkitystä nykyisenkin oikeusjärjestyksemme kannalta on syytä korostaa, on joukko sellaisia maksimeja, joiden eettinen väritys on kiistaton. Viittaa ensinnäkin siihen *Alasen* toteamukseen, että tuomarinohjeissa toisaalta tehostetaan tuomarin korkeata ja itsenäistä tehtävää oikeuden jakajana ja toisaalta korostetaan kansalaisten oikeusturvaa.¹³ Viimeksi mainitussa suhteessa on kiintoisaa havaita, että eräät tuomarinohjeet selvästi ilmentävät puolustuksen suosimisen periaatetta. Niinpä 31. tuomarinohjeessa lausutaan, että jos asiat ovat niin hämärät, että totuutta ei voi saada ilmi, on syytetty päästettävä irti, vaikka hän olisikin rikkonut; sillä on parempi päästää syyllinen irti kuin syytöntä kiduttaa ja vaivata. Ja 40. tuomarinohjeessa sanotaan, että jos asia on hämärä, niin pitää olla taipuvampi auttamaan syytettyä kuin syyttäjää. Lisäksi tuomarinohjeissa korostetaan *audiatur et altera pars*- eli kontradiktorisen periaatteen tärkeyttä (16. tuomarinohjeen 8. kohta: »yhden puheiden mukaan älköön ketään tuomittako»). Myös kirjoitettuun lakiin sisältyy sellaisia nimenomaisia määräyksiä, joissa teroitetaan po. periaatteen noudattamisen tärkeyttä.^{13a}

s. 143) toteaa, että »politische Ideologien und Schlagworte sind keiner Rechtsmaterie so gefährlich wie dem Strafprozessrecht».

¹³ Ks. *Alanen*, Yleinen oikeustiede (1948) s. 117.

^{13a} Ks. esim. OK 17: 9 (L:ssa 29. 7. 1948) ja 25: 22 sekä KL 400 §. — Teoksensa *Inledning Til Then Swenska Processum Civilem* (1751) esipuheessa *Nehrman* on voimakkaasti korostanut sitä, että kaikissa oikeudenkäynneissä on tärkeimpänä sääntönä: »Döm ingen ohördan.»

Selvä eetillinen pohja on eräillä oikeudenkäymiskaaren säännöksillä. Niinpä tässä kaaressa on määräyksiä, jotka korostavat rehellisen prosessaamisen tärkeyttä. Siinä suhteessa mainittakoon OK 14: 8:ssa (A:ssa 27. 4. 1868) säännelty asianosaisen negatiivinen totuudessapysymivelvollisuus samaten kuin todistuslainsäädäntömme uudistamisen yhteydessä voimaan saatettu asianosaisen kuulustelu totuusvakuutuksen nojalla; tämä säännöstö on ilmauksena asianosaisen positiivisesta totuudessapysymivelvollisuudesta.¹⁴ Rehellistä toimintaa oikeudenkäynnissä korostavat myös OK 14: 3:n säännökset ja OK 31: 3:n määräys puhtaantunnonvalasta. Suomen voimassa oleva oikeus on niin ikään pyrkinyt soveltaamaan oikeudenkäynnissä vilpittömän mielen periaatetta: asianosaisen petollisessa tarkoituksessa suorittamat toimenpiteet eivät saa koitua hänelle eduksi eikä hänen vastapuolelleen vahingoksi. Voidaanpa asianosainen — kuten oikeuskäytäntö osoittaa — määrätyin edellytyksin tuomita rangaistukseen ns. prosessipetoksesta.

Eräillä uuteen todistuslainsäädäntöön sisältyvillä erikoismääräyksillä on selvä eetillinen tausta. Viittaaan sen johdosta esim. seuraavien lainpaikkojen määräyksiin: OK 17: 12,³sta ilmenee, ettei sellaista kirjallista muistiinpanoa tai muuta kirjoitusta, joka on tarkoitettu yksinomaan henkilökohtaista käyttöä varten, saa määrätä tuotavaksi oikeuteen, elleivät erittäin tärkeät syyt sitä vaadi. Tällaisten kirjallisten todisteiden esittämisvelvollisuus tietäisikin liian radikaalia puuttumista yksilön oikeuspiiriin. Sen johdosta voidaan sanoa, että po. säännöksen pohjana

¹⁴ Negatiivinen totuudessapysymisvelvollisuus, jollaisen on omaksunut Ruotsin uusi oikeudenkäymiskaari, merkitsee sitä, että asianosaisen tulee pysyä totuudessa esittäessään asian ratkaisulle relevantteja, hänen tiedossaan olevia tosiseikkoja. Positiivinen totuudessapysymisvelvollisuus on taas kyseessä silloin, kun asianosainen on velvollinen omasta aloitteestaan ja totuudenmukaisesti ilmaisemaan kaikki hänen tiedossaan olevat ja myös siis hänelle epäedulliset seikat. Näin laajan totuudessapysymisvelvollisuuden on Itävallan siviiliprosessilain mallin mukaisesti v. 1933 omaksunut Saksan siviiliprosessilaki; tällöin ei kuitenkaan ole säädetty mitään rangaistussanktiota. Saksan oikeuden kannalta on asianosaisen totuusvelvollisuudesta lausuttu seuraavaa: » — — — die ausdrückliche Feststellung der Wahrheitspflicht im Prozesse nicht ohne Bedeutung. Es ist für die Prozessitten nicht gleichgültig, ob die Lüge als prozessual erlaubtes Mittel oder als gesetzlich verbotene Machenschaft erschient.» Ks. *Entwurf* jne. s. 286. Ks. lisäksi *Niese*, Doppelfunktionelle Prozesshandlungen (Göttingen 1950) s. 69 ss.

ovat eräät eettillisuonteiset arvostukset. Samanlaisiin näkökohtiin tuntuvat perustuvan määräykset asianosaisen lähiomaisen oikeudesta kieltäytyä todistamasta (OK 17: 20). Tähän lukisin myös todistajalle suodun vallan kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, jos hän ei voisi sitä tehdä saattamatta syytteen vaaraan itseään tai lähiomaistaan (OK 17: 24). Todistajan vaitiolovelvollisuutta koskevat määräykset OK 17: 23:ssa kuuluvat ainakin osittain juuri tähän yhteyteen. Näin tuntuu olevan asian laita etenkin lääkärin ja papin vaitiolovelvollisuuden suhteen.¹⁵

Rikosprosessin osalta on aihetta kiinnittää huomiota rikosprosessuaalisiin pakkokeinoihin. Jo eettillisillä syillä saatetaan puolustaa sitä vaatimusta, että rikosprosessuaalisia pakkokeinoja koskevien määräysten tulee olla mahdollisimman selviä ja tarkoituksenmukaisia. Onhan asian laita se, että tällaiset pakkokeinot kajoavat enemmän tai vähemmän syvällä yksilön oikeuspiiriin. Niinpä varsinkin vangitsemisen ja pidättämisen edellytyksiä ja kestoaikaa säänneltäessä tuntuu olevan suorainen pakko ottaa eettisetkin näkökohdat huomioon. Ja tällaisilla näkökohdilla on varmasti ollut huomattava osuutensa inkvisitorista menetelmää vastaan kohdistuneen arvostelun syntymiselle. Suuresti erehtymättä saatetaan nimittäin väittää, että nykyaikaiselle valistuneelle

¹⁵ Käsitellessään todistajan oikeutta kieltäytyä todistamasta lausuu *Neumann* (*Grenzen der Zeugnispflicht im Strafprozess*, Aarau 1930, s. 73) seuraavaa: »Der Grund, weshalb der Staat die Regel der allgemeinen prozessualen Zeugnispflicht durchbrochen und dem Zeugen gegebenenfalls das Recht der Zeugnisverweigerung zuerkannt hat, liegt in der Existenz gewisser Individualrechte und Pflichten, die mit der Zeugnispflicht kollidieren, und denen nach dem Willen des Gesetzgebers der Vorrang vor der Verwirklichung des staatlichen Strafanspruchs gebührt. Diese Individualrechte und Pflichten liegen in den gesellschaftlichen und moralisch-ethischen Anschauungen des Volkes verankert.»

Tuskin voitaneen epäillä AVL 11,₃ §:n määräysten eettistä pohjaa: näiden määräysten mukaan virallisen syyttäjän tulee avioliiton purkamista koskevassa asiassa valvoa julkista etua; hän on myös velvollinen hakemaan muutosta päätökseen, jolla avioliitto on tuomittu purkautumaan, mikäli hän katsoo, että tällainen päätös on annettu ilman riittävää perustetta. Ks. myös niitä tilanteita, jolloin virallisen syyttäjän on avioliiton peruuttamista koskevassa jutussa esiinnyttävä kantajana (ks. AL 83,₁ § verr. 67 §:ään): mainituissa tilanteissa perustuneen kantajan aseman suominen viralliselle syyttäjälle juuri eettisiin näkökohtiin, jotka vaati-
malla vaativat avioliiton julistamista peruutuneeksi.

katsomustavalle on melko vieras se inkvisitorisen menetelmän perusajatus, että rikoksentehtijä on keinolla millä tahansa saatava tunnustamaan rikoksensa. Muuttuneet eettilliset arvostukset ovatkin olleet myötävaikuttamassa siihen, että OK 17: 37:ssä (alkup. sanamuto) oleva määräys tuomarin oikeudesta kovanpuoleisella vankeudella koettaa pakottaa rikoksesta epäilty tunnustamaan on sittemmin tullut kumotuksi. Sama koskee OK 17: 32:ssa (alkup. sanamuoto ja A 1779) säänneltyä mahdollisuutta jättää rikosasia vastaiseksi, jolloin se voi tulla ilmi. Tällaisen keinon käyttäminen oli näet rikoksesta epäillyn kannalta täysin kohtuuton.

Aikaisemmin (aliv. 15:n edellä) mainitsemani OK 17 luvun erikoismääräykset koskevat myös rikosasioita. Eettillisiin näkökohtiin pohjautuu niin ikään OK 17: 30:ssa oleva määräys, ettei todistajanvalaa saavannoa tai vastaavaa vakuutusta antaa henkilö, joka on syytettyyn OK 17: 20:ssa mainitussa suhteessa. Valan vaatiminen syytetyn lähiomaiselta merkitsisi häneen kohdistuvaa kohtuutonta pakkoa: hänen velvollisuutensa pysyä totuudessa ja hänen luontainen halunsa suojella syytettyä joutuisivat helposti vaikeisiin ristiriitoihin. Mainittu näkökohta koskee myös sitä säännöstä, ettei rikosjutun syytetty tai hänen lähiomaisensa ole velvollinen esittämään hallussaan olevaa asiakirjaa (OK 17: 12,₁). Syytetyn osalta po. määräys on ilmaus siitä yleisestä periaatteesta, ettei syytettyä saa pakottaa toimimaan syllisyysytensä selvittämiseksi.

Tässä yhteydessä viitataan oikeudenkäytön julkisuudesta 5. 2. 1926 ann. L:n 1 §:ään (L:ssa 31. 5. 1940), jossa yleiselle tuomioistuimelle on suotu valta määrätä jutun käsittely tapahtuvaksi suljetuin ovin mm. silloin, kun käsittelyn julkisuus saattaisi loukata siveellisyyttä. Vastavaanlainen poikkeus oikeudenkäynnin julkisuudesta sisältyy AULapsiL 23,₃ §:ään: »Oikeus voi, riitapuolen vaatimuksesta, päättää, että käsittely on tapahtuva suljetuin ovin.» Molemmat nyt mainitut poikkeukset oikeudenkäynnin julkisuudesta rakentuvat eettillisiin näkökohtiin.

Edellä selostetuissa tilanteissa on kysymys tehostetusta persoonallisuuden suojasta, jonka pohjana ovat määrätynlaiset eettilliset arvostukset. Voimassa oleva oikeus tarjoaa esimerkkejä myös sellaisista tilanteista, joissa oikeussäännöksen perustana on sekä eettillisiä että talou-

dellisiä näkökohtia. Näin on asian laita varsinkin ulosotto-oikeuden alalla. Viitataan esim. niihin UL:ssa oleviin määräyksiin, jotka vapauttavat ulosmittauksen alaisuudesta määrätynlaisen velalliselle kuuluvan omaisuuden.¹⁶ Ulosottolainsäädännön piiriin kuuluvia säännöstöjä järjestettäessä on puhtaasti taloudellisilla näkökohdilla monesti ollut huomattava merkitys. Tästä tarjoaa hyvän esimerkin se järjestely, jonka kiinteistön pakkohuutokauppa on saanut osakseen. Taloudelliset näkökohdat ovat niin ikään olleet määrääviä silloin, kun on kyseessä tyydyttävästi toimivan konkurssilainsäädännön aikaansaaminen. Tämä koskee myös Suomen voimassa olevaa konkurssioikeutta. Jos otetaan huomioon nykyaikaiset taloudelliset olosuhteet, ei konkurssisääntö kuitenkaan — jo vanhasta iästään johtuen — täyty edes kohtuullisia vaatimuksia.¹⁷

Täytäntöönpano-oikeuden ulkopuolellakin tavataan taloudellisiin näkökohtiin perustuvia prosessuaalisia säännöksiä. Siinä suhteessa ovat mainitsemisen arvoisia eräät todistuslainsäädäntöömme sisältyvät määräykset. Viitataan esim. säännöksiin, joiden avulla on pyritty suojaamaan liike- ja ammatillisalaisuuksia (ks. etenkin OK 17: 24 ja 34,1).¹⁸

¹⁶ *Ellilä* (mt. s. 117) huomauttaa, että nykyajan ulosotto-oikeuteen yleensäkin on lyönyt leimansa vahvasti yhteiskunnallinen värytys esim. velallisen suojaamisessa ja että näissä merkeissä elävänä prosessia ja ulosottoa ei tuntuisi voivan luontevasti kutsua vain muodolliseksi oikeudeksi. Ks. myös *Palmgren*, *Konkursförutsättningarna* (1936) s. 14 ja *Klein*, *Vorlesungen über die Praxis des Civilprocesses* (Wien 1900) s. 16 ss.

Tässä yhteydessä viitataan v:n 1956 alussa voimaan tulleeseen 6.5.1955 ann. L:iin maksuttomasta oikeudenkäynnistä, jota epäilemättä saatetaan pitää sosiaalisena lainsäädäntöön kuuluvana lakina. Ks. siitä *Lehtinen*, DL 1956 s. 14.

¹⁷ *Palmgren* (mt. s. 15) lausuu sattuvasti: »På grund av sitt syftemål äger konkursinstitutet en utpräglad social karaktär. En ändamålsenlig reglering av konkursförfarandet är av största betydelse för det ekonomiska livet och särskilt för kreditväsendet.» Vrt. myös *Sjöström*, JFT 1927 s. 59.

¹⁸ Taloudellinen pohja on niin ikään erällä siviiliprosessuaalisilla forum-säännöksillä. Niinpä OK 10: 5:ssä (A:ssa 27.4.1868) säännelty *forum contractus* tuntuu lähtevän siitä, että kaupungin asukkaille on maalaisiin nähden varattava se, taloudellisiin näkökohtiin perustuva etu, että maalainen voidaan lainpaikassa tarkemmin säädetyin edellytyksin haastaa vastaamaan sopimuspaikan tuomioistuinmessä. Vrt. tämän johdosta myös *Ask*, *De allmänna underrätternas inbördes behörighet i tvistemål* (Lund 1896) s. 119. Taloudellisiin tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin perustuu myös *forum negotii* OK 10: 1,2:ssa (L:ssa 11.2.1921).

OK 17: 7:stä taas ilmenee, ettei oikeus saa sallia todisteen esittämistä, mikäli näyttö on huomattavasti vähemmällä vaivalla tai kustannuksella saatavissa toisella tavoin. Tämä määräys on luonteeltaan ilmauksena siitä, että prosessiekonomiset seikat on otettava huomioon. Samaa on sanottava siitä OK 17: 33:n säännöksestä, että puheenjohtajan tulee evätä ilmeisesti asiaan kuulumattomat todistajalle tehdyt kysymykset.

Hyvin voimakkaana ilmenee taloudellisten näkökohtien vaikutus niissä erikoismääräyksissä, jotka koskevat oikeudenkäyntejä vekseli- ja shekkijutuissa. Ja sama pitää paikkansa MaksMäärL:iin perustuvasta maksamismääräysmenettelystä.

Edellä esitetty riittänee valaisemaan eettisten ja taloudellisten eli — lyhyesti — sosiaalisten tekijäin merkitystä prosessioikeuden piirissä. Mitä sitten tulee psykologista laatua oleviin seikkoihin, on niiden tarkastelu kiintoisaa jo sen johdosta, että psykologisten seikkojen merkitys prosessioikeuden alalla tuntuu kasvamistaan kasvavan. Kuvaavana pitäisin esim. sitä, että itävaltalainen oikeusoppinut *Roland Grassberger* on hiljattain julkaissut teoksen rikosprosessimenettelyn psykologiasta.¹⁹ Tässä teoksessa käsitellään etenkin todistajanpsykologian piiriin kuuluvia seikkoja, jotka muutenkin ovat ulkomaisessa kirjallisuudessa joutuneet jatkuvan perusteellisen pohdinnan kohteiksi. Todistajanpsykologiaa koskevan tutkimuksen tulokset ovat enenevässä määrin lyöneet leimansa lainsäädäntöihin. Näin on Suomenkin positiivisen oikeuden mukaan asian laita. Tämän seikan todentamiseksi tarkastelen seuraavassa sitä järjestelyä, joka uudessa todistuslainsäädännössämme on omaksuttu todistajien avulla tapahtuvan todistelun osalta.

Todistajanvalaa koskevien määräysten avulla lainsäätäjä on pyrkinyt korostamaan ja tehostamaan todistajalta vaadittavaa totuudessapysymisvelvollisuutta. Epäämätöntä onkin, että todistajanvalan vaatiminen perustuu määrättyihin psykologista laatua oleviin havaintoihin. Ja kun laissa (OK 17: 29) nimenomaan säädetään, että jokaisen todistajan tulee erikseen vannon vala, nojautuu tämä määräys siihen oikeaan oivalluk-

¹⁹ Psychologie des Strafverfahrens (Wien 1950). Viittaa myös teokseen *Gorphe, Les décisions de justice. Etude psychologique et judiciaire* (Paris 1952).

seen, että todistajanvala mainituin tavoin vannottuna on psykologisesti tehokkaampi kuin useampien todistajien yhdessä vannoma vala. Psykologisessa suhteessa tehokas on myös OK 17:31:n säännös siitä, että oikeuden puheenjohtajan tulee muistuttaa todistajaa hänen totuusvelvollisuudestaan ja vannotun valan tärkeydestä. Voimassa olevan oikeuden kanta on lisäksi se, ettei asianosaisilla ole oikeutta luopua vaatimasta todistajaksi nimetyltä todistajanvalaa. Julkinen etu vaatiikin, että todistelu on esitettävä sillä tavoin, että se antaa mahdollisimman hyvät takeet todistelun luotettavuudesta. Ja siinä suhteessa valan velvoituksen annettu lausuma yleensä on luotettavampi kuin ilman valaa annettu lausuma.

Todistajankertomuksen esittämistä koskevat positiivisoikeudelliset säännökset osaltaan osoittavat, miten suuri merkitys juuri psykologisilla seikoilla on ollut näitä säännöksiä laadittaessa. Hyvänä esimerkkinä on OK 17:32,1:ssä oleva määräys, että todistajan tulee esittää kertomuksensa suullisesti. Ja sama koskee OK 17:32,2:ssa säänneltyä todistajankertomuksen lukemiskieltoa. Kirjallisten todistajankertomusten käytön salliminen johtaakin siihen, ettei todistajaa pyritä oikeuden toimesta tehokkaasti kuulustelemaan edes silloin, kun se asian selvittämisen kannalta olisi tarpeellista; lisäksi todistaja ei — jo psykologisista syistä — mielellään ryhdy oikaisemaan tai täydentämään aikaisemmin kirjalliseen muotoon laadittua kertomustaan.²⁰

Psykologisessa suhteessa erittäin kiintoisia ovat OK 17:33:n määräykset todistajankuulustelun toimittamisesta. Viittaan aluksi siihen lain omaksumaan sääntöön, että oikeuden puheenjohtaja kuulustelee todistajat (ns. mannermainen järjestelmä). Laki sallii lisäksi sen, että kuulustelun toimittaminen jätetään, mikäli oikeus harkitsee sen soveliaaksi, asianosaisten tehtäväksi; silloin kuulustelee todistajan ensin se asianosainen, joka on hänet nimennyt, ja sitten vastapuoli (ns. englantilainen järjestelmä). Kummakin järjestelmän puolesta saatetaan esittää

²⁰ Tekstissä lausuttu pitää myös paikkansa silloin, kun on kyseessä asianosaisen kuulustelu totuusvakuutuksen nojalla. Ks. sen johdosta OK 17:65, jonka mukaan tällaisessa kuulustelussa noudatetaan todistajankuulustelun osalta annettuja säännöksiä.

eräitä psykologisessa katsannossa merkittäviä näkökohtia. Koska olen niitä toisessa yhteydessä kosketellut, rajoitun viittaamaan aikaisempiin esityksiini.²¹

Psykologisesti oikeaan havaintoon perustuu OK 17: 33,₂:n määräys siitä, että todistajaa on kehoitettava esittämään kertomuksensa yhtäjaksoisesti. Tosiasia onkin, että ilman keskeytyksiä annettu todistajankertomus tarjoaa luotettavimman aineiston. Käytännössä eivät todistajat läheskään aina pysty antamaan seikkaperäistä yhtäjaksoista kertomusta havainnoistaan. Syyt tähän asiointilaan ovat pääasiallisesti psykologista laatua. Niinpä todistaja ei yleensä mielellään kerro sellaista, joka on epäedullista sille asianosaiselle, joka on nimennyt hänet todistajaksi. Lisäksi useimmilta todistajilta puuttuu kyky ratkaista, mitkä heidän tiedossaan olevat seikat ovat asiaan vaikuttavia. Lainsäätäjä on sen vuoksi osunut oikeaan määrätessään (OK 17: 33,₂), että todistajan esitettyä kertomuksensa on oikeuden puheenjohtajalla ja sen muilla jäsenillä samaten kuin asianosaisilla oikeus tehdä todistajalle kysymyksiä.

OK 17: 33,₃:een otetut kuulustelutekniikan piiriin kuuluvat määräykset ovat nekin kokemusperäisten psykologisten havaintojen sanelemia. Tämä koskee ennen kaikkea johtavien eli suggestiivisten kysymysten esittämiskieltoa. Oikeassa on lainsäätäjä siinäkin, että se on sallinut suggestiivisten kysymysten esittämisen, milloin erityiset syyt antavat siihen aiheita. On nimittäin psykologinen tosiasia, ettei todistajankertomuksen epäluotettavuutta voida monestikaan paljastaa, ellei suggestiivisten kysymysten tekemistä sallittaisi. Ja samoin on laita silloin, kun tahdotaan saada selville, missä määrin todistaja on erityisen helposti johdettavissa. — Tähän yhteyteen kuuluu myös saman lainpaikan määräys siitä, että puheenjohtajan tulee evätä eksyttävät tai muuten sopimattomat kysymykset. Sanotulla määräyksellä tuntuu lisäksi olevan tietynlainen eettinen pohja.

Psykologisten seikkojen huomioon ottaminen on saanut uudessa to-

²¹ Ks. Tirkkonen, Uusi todistuslainsäädäntö (1949) s. 157 s. ja Suomen rikosprosessioikeus II (1953) s. 367 s. (po. näkökohtia koskevaa kirjallisuutta mainitaan s. 367 aliv. 39).

distuslainsäädännössä ilmauksensa etenkin siinä, että on omaksuttu vapaa todistusharkinta: oikeuden tulee, harkittuaan huolellisesti kaikkia esiintulleita seikkoja, päättää, mitä asiassa on pidettävä totena (OK 17: 2). Lieneekin kiistatonta, että vapaan todistusharkinnan voittokulku — joka samalla merkitsee legaalisen todistusteorian mukaisen »aritmeettisen» todisteiden harkinnan syrjäyttämistä — nojautuu psykologisiin havaintoihin. Syystä on saatettu väittää, että legaalinen todistusteoria on elämänvieras mm. siinä suhteessa, että se pukiessaan todistusperusteiden todistusvoiman aritmeettiseen muotoon päättyy määräämään, ettei tuomioistuimien saa pitää seikkaa todistettuna, ellei sen tueksi ole esitetty tietyn vahvuista näyttöä (esim. kahden todistajan yhtäpitäviä lausumia). Todellisuudessa asian laita on se, että esim. todistajanlausuman todistusarvo muodostuu, olosuhteista riippuen, hyvin erilaiseksi, eikä suinkaan ole mikään vakio. On kuitenkin muistettava, että legaalinen todistusteoria kyllä vastasi aikansa tarpeita: tuomari ei tämän teorian loistoaikoina olisi oikeusvarmuutta vaarantamatta pystynyt vapaaseen todistusharkintaan.²²

Positiivisen oikeuden omaksumalla vapaalla todistusharkinnalla on yhtymäkohtia oikeudenkäynnin suullisuuden ja välittömyyden kanssa: vain silloin, kun oikeudenkäynti on järjestetty suulliseksi ja välittömäksi muodostuu vapaa todistusharkinta riittävän varmaksi ja tehokkaaksi. Onkin korostettu sitä, että välittömyys ja suullisuus oikeudenkäynnissä kokonaan perustuvat psykologisiin näkökohtiin.²³ Tähän toteamukseen liittyen koskettelen seuraavassa erästä erikoistilannetta.

Aluksi mainitsen, että vapaan todistusharkinnan ohella kuuluu vapaaseen todistusteoriaan sen toisena piirteenä vapaa todistelu: oikeuden-

²² Legaalisen todistusteorian avulla haluttiin toisaalta suojata asianosaisia tuomioistuimen mielivaltaa vastaan; toisaalta sen avulla pyrittiin auttamaan tuomaria, koska oletettiin, ettei hänellä ollut riittävästi tietoja eikä elämäkokemusta selvittääkseen todisteiden harkinnasta ilman lain antamaa nimenomaista tukea ja ohjausta. — Selostaessaan Preussin prosessilakia v:ltä 1793 *Ekelöf* (*Processuella grundbegrepp jne.* s. 173 s.) mainitsee, ettei tuomarille uskallettu antaa oikeutta vapaaseen todistusharkintaan.

²³ Ks. *Granfelt*, *Psykologiska problem jne.* s. 6 s.

käynnissä saadaan tiedonlähteinä käyttää kaikkia asiassa esiintulleita seikkoja. Suomen nykyinen todistuslainsäädäntö on — jos kohta ei rajoituksitta — omaksunut vapaan todistelun. Niinpä on mahdollista, että asiaan vaikuttava tosiseikka käy ilmi sellaisesta asianosaisen lausumasta, joka koskee hänelle edullista seikkaa. Tällainen lausuma saa tietyn todistusarvon vasta sen johdosta, että eräät lausuman ulkopuolelle lankeavat asianhaarat tukevat sitä. Ehkä tärkeimpänä sellaisena asianhaarana tulee kysymykseen se vaikutelma, minkä tuomari saa asianosaisen esiintymisestä oikeudenkäynnissä.²⁴ Lisäksi huomattakoon, että tuomioistuimen mahdollisuus käyttää tiedonlähteenä hyväkseen asianosaisten lausumia käy sitä suuremmaksi, mitä tarmokkaammin tuomioistuin pyrkii asianosaisia suullisesti kuulustelemalla selvittämään jutun ratkaisulle relevantteja tosiseikkoja. — Nyt esitetty osoittaa, että läheinen yhteys vallitsee vapaan todistusteorian ja suullisuus- ja välittömyysperiaatteiden välillä. Samalla saa valaistusta se edellä mainittu toteamus, että psykologiset seikat ovat perustana sekä vapaan todistusteorian mukaiselle järjestelylle että suullisuus- ja välittömyysperiaatteiden omaksumiselle.

Suomen positiivisen oikeuden kannalta saatetaan yleisluonteisena huomautuksena lausua, että juuri psykologiset näkökohdat monesti näyttelevät ratkaisevaa osaa silloin, kun tuomioistuin vapaata harkintavaltaansa käyttäen joutuu erilaisten tiedonlähteiden nojalla ratkaisemaan, mitä asiassa on totena pidettävä. Niin ollen on myös tärkeätä, että tuomareilla on riittävät psykologiset tiedot etenkin todistajanpsykologian alalta. Näin ei käytännössä kuitenkaan aina ole asian laita. Ja siitä joutuu kärsimään lainkäytön varmuus.

Todistelua vastaanotettaessa ja todistelun tulosta arvioitaessa muodostuu aivan ratkaisevaksi tekijäksi tuomarin oma psyykinen rakenne. Pahimpana virhelähteenä on tällöin asianomaisen henkilön taipumus nopeasti omaksua tietynlainen ennakkokäsitys, joka sitten värittää hä-

²⁴ Tarvinnee tuskin mainita, että todistajana kuullun henkilön käyttäytymisellä todistajankuulustelun aikana saattaa monesti olla ratkaiseva merkitys todistajankertomuksen luotettavuutta punnittaessa.

Tauno Tirkkonen

nen suhtautumisensa asiaan. Olisi monesti aiheellista muistaa se tuomarinohjeissamme julkilausuttu elämänviisaus, ettei kaikki ole totta, mikä on toden näköistä.²⁵

²⁵ *Gorphe* (mt. s. 103) siteeraa seuraavat, kirkkoisä Augustinuksen sattuvat sanat: »Pour discerner avec connaissance le faux du vrai, il faut quitter la pensée que l'on tient la vérité.»